

АВТ
Б27

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БАСИСТА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.132: 343.985

Зельманович Ірина Михайлівна
Юрченко Михайлівна
Ді Времені нова
автор

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИЙНЯТТЯ І ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук

Запоріжжя – 2012

В 0 1 0 0 0 5 2 0

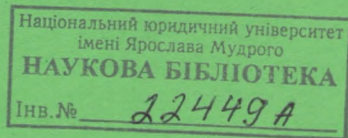

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор
Галаган Володимир Іванович,
Національний університет
“Кієво-Могилянська академія”,
професор кафедри галузевих правових наук.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Удалова Лариса Давидівна,
Національна академія внутрішніх справ,
начальник кафедри кримінального процесу;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Щур Богдан Володимирович,
Управління МВС України у Волинській області,
начальник;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Стратонов Василь Миколайович,
Херсонський державний університет,
декан юридичного факультету.

Захист відбудеться “1” листопада 2012 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.07 Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б, ауд. 114.

Автореферат розісланий “1” жовтня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П. Рябчинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Слідчий у кримінальному судочинстві виконує важливі процесуальні функції, зумовлені поставленими перед ним завданнями, пов'язаними із необхідністю здійснення неупередженого розслідування та встановлення об'єктивної істини в кримінальних справах. Вони вимагають глибоких професійних знань слідчого та навичок їх практичного застосування, розвинутого почуття особистої відповідальності, толерантності в спілкуванні, комунікабельності, дисциплінованості, наполегливості й працьовитості, високого рівня правової культури. За результатами проведених ним процесуальних дій слідчий приймає рішення, спрямовані, насамперед, на встановлення всіх істотних обставин справи та подій, що мали місце в дійсності. Тож основним результатом роботи слідчого є всебічне, повне й об'єктивне розслідування кримінальної справи та прийняття по ній процесуальних рішень, спрямованих на реалізацію завдань кримінального судочинства.

Запорукою ефективною професійної діяльності слідчого є належним чином унормовані його права та обов'язки. Однак у ст. 114 чинного Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. (далі – КПК) та в КПК України, прийнятому Верховною Радою України 13 квітня 2012 р., що набирає чинності 19 листопада 2012 р. (далі – КПК 2012 р.) ідеться лише про окремі норми щодо повноважень слідчого. Проте ці положення мають бути виписані чітко й зрозуміло. Залежно від стадії кримінального судочинства, сутності рішення, яке приймає слідчий, процесуального становища особи, інтересів якої воно торкається, у КПК у різних нормах закріплені процесуальні права, обов'язки та відповідальність слідчого. Така незгрупованість однорідних положень може стати причиною несвоечасних, помилкових рішень слідчого.

У процесуальній теорії відсутній єдиний погляд щодо поняття й класифікації процесуальних рішень слідчого. У загальному вигляді виокремлюють рішення підсумкові та проміжні; обов'язкові й факультативні; прийняті за матеріалами оперативно-розшукової діяльності та за результатами слідчих дій; самостійно чи з дозволу суду або прокурора; за наявності достатніх доказів та в умовах інформаційної обмеженості тощо. Дискусійним у юридичній літературі залишається питання достатності підстав для прийняття процесуальних рішень слідчим.

Ряд проблем процесуального характеру виникає при оцінюванні первинних матеріалів про злочини, прийнятті слідчим рішення про початок досудового розслідування, проведенні низки слідчих дій, застосуванні запобіжних заходів та заходів забезпечення безпеки, пред'явленні особі обвинувачення, прийнятті рішення про направлення справи до суду. Особливо гостро в практичній діяльності виділяється проблема виконання процесуальних рішень слідчого.

Питання прийняття та виконання процесуальних рішень слідчого не є новими в юридичній літературі. У різний час їх досліджували відомі вітчизняні

та зарубіжні процесуалісти й криміналісти, а саме: С.А. Альперт, Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, М.І. Бажанов, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, А.В. Дулов, А.В. Іщенко, В.С. Зеленецький, Л.М. Карнеєва, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, Н.І. Клименко, Є.Г. Коваленко, М.В. Костицький, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, П.А. Лупинська, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, Д.П. Письменний, М.В. Салтєвський, М.Я. Сегай, С.М. Смоков, С.М. Стахівський, В.М. Стратонов, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, Б.В. Щур та ін.

Наукові розробки вказаних авторів мають фундаментальне значення для розвитку науки кримінального процесу. Однак на сучасному етапі розвитку науки, в умовах постійного внесення змін і доповнень до чинного КПК та прийняття КПК 2012 р., виникає нагальна необхідність належного унормування процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування, розроблення й удосконалення шляхів їхньої реалізації. Дослідження сутності, мети та завдань таких рішень неможливе без розробки механізму реалізації концептуальних криміналістичних і психологічних знань, що мають суттєве значення в практичній діяльності з розслідування злочинів. Зазначені обставини у своїй сукупності зумовили актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація ґрунтується на положеннях Указу Президента України “Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів” від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Указу Президента України “Про концепцію реформування кримінальної юстиції України” від 8 квітня 2008 р. № 311/2008; є складовою наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України, а саме виконане на замовлення слідчого управління УМВС України в Івано-Франківській області від 20 січня 2009 р., відповідно до наказу МВС України “Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр.” від 29 липня 2010 р. № 347 (п. 4.4, 4.7, 4.19, 16.9).

Тема дисертації затверджена вченою радою Київського національного університету внутрішніх справ 30 грудня 2008 р. (протокол № 19).

Мета і задачі дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування, розробка й удосконалення теоретичних та організаційних засад, що визначають прийняття й виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування, дослідження особливостей і висловлення пропозицій щодо концептуального вирішення теоретичних та практичних проблем, які при цьому виникають.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– дослідити генезу законодавчого врегулювання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування для визначення динаміки їх розвитку та позитивних і негативних тенденцій;

– сформулювати авторське визначення процесуального рішення слідчого та запропонувати відповідні доповнення до чинного КПК та КПК 2012 р.;

– запропонувати власну класифікацію процесуальних рішень слідчого, які приймаються ним на стадії досудового розслідування;

– охарактеризувати процес прийняття процесуальних рішень відповідно до КПК ряду зарубіжних країн та запропонувати шляхи імплементації окремих положень, спрямованих на вдосконалення механізму дотримання прав людини в чинному кримінально-процесуальному законодавстві України;

– сформулювати визначення діяльності слідчого з розслідування злочинів та результатів впливу на неї слідчої ситуації;

– уточнити співвідношення понять процесуального й тактичного рішень слідчого як базових категоріальних визначень теорії кримінального процесу;

– навести дефініцію діяльності слідчого з прийняття рішень, її ознак; визначити зміст початкових рішень слідчого в кримінальному провадженні, їх форму та значення;

– з'ясувати сутність процесуальних рішень слідчого, прийнятих у ході подальшого розслідування, розглянути їх окремі проблеми унормування та запропонувати їх вирішення в чинному КПК та КПК 2012 р.;

– висловити власну думку щодо сутності, змісту та форми кінцевих процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування;

– розкрити причини порушень прав і свобод громадян, пов'язаних з необґрунтованими процесуальними рішеннями слідчого;

– охарактеризувати перелік чинників суб'єктивного характеру, що впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень та запропонувати шляхи зменшення їх негативного впливу із застосуванням психологічних знань;

– визначити об'єктивні чинники, що негативно впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень у кримінальному судочинстві та запропонувати шляхи поліпшення кадрової й економічної забезпеченості кримінального провадження;

– запропонувати шляхи використання слідчим психологічних знань і навичок, необхідність у яких виникає при вирішенні окремих слідчих ситуацій, пов'язаних з наявністю протидії розслідуванню, які супроводжуються психічною напруженістю та емоційним вигоранням слідчого;

– висвітлити шляхи використання психологічних знань і застосування слідчим тактичних прийомів за наявності ускладнень організаційного та процесуального характеру при реалізації прийнятих ним процесуальних рішень;

– сформулювати визначення кримінально-процесуальної діяльності слідчого з виконання процесуальних рішень на стадії досудового розслідування; визначити неврегульовані питання, що потребують свого унормування;

– висвітлити стан нормативно-правової регламентації взаємодії слідчого з органами дізнання з виконання його процесуальних рішень, її зміст і форми; конкретизувати проблеми, які виникають при виконанні процесуальних рішень слідчого окремими громадянами, а також посадовими особами інших органів, та запропонувати шляхи їх вирішення;

– довести необхідність приведення чинного КПК та КПК 2012 р. у відповідність до європейських стандартів кримінального судочинства та обґрунтувати пропозиції щодо докорінних змін, які полягають у створенні єдиного слідчого апарату, забезпеченні повної процесуальної самостійності слідчого, відході від існуючої системи показників та здійсненні оцінювання ефективності діяльності слідчого на основі вжитих ним превентивних заходів та думки громадськості.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при здійсненні кримінально-процесуальної діяльності органів досудового слідства з прийняття й реалізації процесуальних рішень слідчими органами дізнання, посадовими особами інших органів та громадянами на стадії досудового розслідування.

Предметом дослідження є правові основи прийняття та виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування.

Методи дослідження. У ході дослідження використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, заснованих на теорії пізнання соціально-правових явищ і призначених для отримання об'єктивних та достовірних результатів, а саме: *системно-структурний* метод – для визначення загальної структури дисертації, що забезпечила найповніше розкриття та вирішення поставлених завдань; метод *сходження від абстрактного до конкретного* – для визначення місця процесуальних і тактичних рішень слідчого в діяльності з розкриття та розслідування злочинів, а також шляхів застосування психологічних знань у разі виникнення проблем, пов'язаних з прийняттям та реалізацією процесуальних рішень слідчого (підрозділи 1.3, 1.5, 1.6, 3.3, 3.4); *логіко-семантичний* метод – для формування понятійного та категоріального апарату, а визначення термінів “процесуальне рішення слідчого”, “діяльність слідчого з прийняття рішень”, “діяльність слідчого з виконання рішень” (підрозділи 1.2, 2.1, 4.1); *історичний* метод – для розгляду питань виникнення та становлення інституту досудового розслідування й слідчого як процесуальної особи та особливостей його діяльності відповідно до історичних змін і генези кримінально-процесуального законодавства (підрозділи 1.1, 1.2); *функціональний, порівняльно-правовий* методи – для з'ясування загальних положень щодо сутності процесуальних рішень слідчого (підрозділи 1.2, 1.3); *порівняльно-правовий* метод – при аналізі, зіставленні та виявленні шляхів імплементації до чинного КПК України й відомчих нормативно-правових документів окремих положень кримінально-процесуального законодавства ряду країн близького (Російська Федерація, Республіка Білорусь, Грузія, Латвія, Молдова, Казахстан) та далекого зарубіжжя (Федеративна Республіка Німеччина, Сполучені Штати Америки, Великобританія, Італія, Франція) (підрозділи 1.4, 4.3); методи *формально-логічного, системно-структурного та структурно-функціонального аналізу* – для дослідження чинників, що впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень (підрозділи 2.4, 3.1, 3.2, 4.1); *соціологічні* методи – для вивчення думки

юристів-практиків і курсантів щодо розуміння проблем із прийняття та реалізації процесуальних рішень слідчого; *формально-логічний* метод – для зіставлення норм КПК, його проектів, КПК 2012 р.; обґрунтування висновків і пропозицій щодо їх доповнення чи уточнення (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 4.2, 4.3); *статистичні* методи – при проведенні анкетування слідчих і курсантів у різних регіонах України, вивченні та узагальненні кримінальних справ, судових рішень, аналізі стану злочинності. Для розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства застосовано методи *прогнозування та моделювання* (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 4.3).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція, закони й нормативно-правові акти України, що стосуються кримінального провадження; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, міжнародні угоди про взаємодопомогу з кримінальних справ; постанови Пленуму ВСУ та накази Генерального прокурора України, що стосуються теми дослідження.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці з філософії, загальної психології, юридичної психології, історії та теорії держави і права, криміналістики, кримінально-процесуального права України, а також країн близького та далекого зарубіжжя.

Емпіричну основу дослідження становлять статистичні дані ВСУ та ГСУ МВС України; рішення Європейського Суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України; результати вивчення матеріалів 552 кримінальних справ, розглянутих судами у 2006–2011 рр. у різних регіонах України; 132 постанови Пленуму Верховного Суду України; 287 судових рішень, розміщених у Єдиному реєстрі судових рішень; результати опитування 405 слідчих органів внутрішніх справ України у Вінницькій, Донецькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій областях та результати опитування 250 курсантів слідчих факультетів вищих навчальних закладів системи МВС України.

При вивченні матеріалів практики та визначенні ключових аспектів обраної проблеми автор використовував особистий досвід роботи слідчим слідчого відділення з розслідування тяжких злочинів по лінії карного розшуку слідчої частини міського відділу внутрішніх справ та обласного управління МВС України в Івано-Франківській області, а також досвід викладацької діяльності на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Прикарпатського юридичного інституту й Львівського державного університету внутрішніх справ.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним з перших у незалежній Україні комплексних монографічних досліджень правових основ прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування. У результаті проведеного дослідження зроблено теоретичне узагальнення практичних проблем, що виникають у діяльності з розслідування злочинів, та запропоновано напрями вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності в частині прийняття й реалізації процесуальних і тактичних рішень слідчого.

До найбільш суттєвих результатів, одержаних самостійно, що визначають наукову новизну дослідження, належать такі положення:

уперше:

– обґрунтовано концептуальне визначення процесуального рішення слідчого на стадії досудового розслідування, з урахуванням історичного дискурсу й синтезу ознак сучасних управлінських рішень, у зв'язку із чим запропоновано доповнити ст. 32 чинного КПК окремих п. 7¹ та ст. 3 КПК 2012 р. цим положенням;

– теоретично обґрунтовано нові класифікаційні групи процесуальних рішень слідчого, що приймаються на стадії досудового розслідування, виходячи з юридичної процедури оформлення, процесуальної форми, походження джерела вказівки, методів, що застосовуються для опрацювання інформації; обґрунтовано існування окремих видів процесуальних рішень слідчого, що приймаються ним при видачі особи (екстрадиції);

– обґрунтовано авторську дефініцію діяльності слідчого з прийняття процесуальних рішень, до ознак якої віднесено складність, планомірність, творчість, наукову обґрунтованість, трудомісткість процесу, що полягає у визначенні, якій з альтернатив віддати перевагу, і вимагає належного інформаційного забезпечення, значних інтелектуальних зусиль, професійних знань слідчого та здійснюється на підставі вимог чинного КПК;

– запропоновано шляхи імплементації до чинного КПК України окремих положень КПК Франції, Казахстану, Республіки Білорусь та Російської Федерації щодо нормативного закріплення процесуальних рішень слідчого та механізму притягнення до юридичної відповідальності за незаконне втручання в його діяльність;

– аргументовано пропозиції законодавчого врегулювання прийняття окремих процесуальних рішень слідчого, що виражаються у формі постанови та подання щодо змін і доповнень до низки норм чинного КПК та КПК 2012 р., як-от:

а) доведено необхідність унормування в новій частині ст. 50 КПК та у КПК 2012 р. процесуальних підстав і форми рішення про відмову у визнанні цивільним позивачем та наведено редакцію цієї процесуальної норми;

б) запропоновано необхідність деталізації в постанові слідчого конкретних заходів забезпечення безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, визначено доцільність конкретизації частини третьої ст. 52¹ КПК та наведено її зміст, а також констатовано необхідність доповнити КПК 2012 р. новою нормою;

в) внесено пропозиції щодо формулювання в окремій частині ст. 79 КПК та ст. 100 КПК 2012 р. переліку підстав і процесуального порядку витребування речового доказу з камери зберігання за необхідності проведення процесуальних дій;

г) обґрунтовано доцільність передбачити в новій редакції ч. 4 ст. 97 чинного КПК продовження строків перевірки заяв і повідомлень про злочини, необхідних для прийняття правильних початкових процесуальних рішень

слідчим, та аргументовано доцільність імплементації оновленої норми до КПК 2012 р.;

д) визначено потребу доповнення ч. 2 ст. 65 та ч. 2 ст. 128¹ КПК положеннями про те, що, даючи пояснення з приводу спеціальних питань при проведенні слідчої дії, спеціаліст готує довідку як процесуальне джерело доказів, та передбачено нову редакцію означених статей і співзвучні доповнення до КПК 2012 р.;

е) передбачено процесуальну форму прийняття слідчим рішення про задоволення заявленого клопотання й запропоновано нову редакцію ч. 2 ст. 129 КПК та ч. 2 ст. 220 КПК 2012 р.;

є) аргументовано необхідність доповнити ст. 130 КПК окремою новою частиною щодо порядку прийняття процесуального рішення слідчим про скерування кримінальної справи на медіацію та наведено її зміст, а також обґрунтовано доцільність запозичити вдосконалену норму до КПК 2012 р.;

ж) запропоновано визначити в частинах четвертій, шостій ст. 236⁸ КПК триденний строк подання органом дізнання, слідчим або прокурором, у провадженні яких перебуває справа, до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи при оскарженні такого процесуального рішення, та сформульовано пропозиції до вказаної статті;

з) доведено необхідність процесуального закріплення обов'язку начальника слідчого відділу затверджувати процесуальне рішення слідчого про притягнення як обвинуваченого й обґрунтовано внесення означеного доповнення до ст. 114¹ чинного КПК з метою усунення існуючих проблемних аспектів;

і) обґрунтовано доцільність доповнення ст. 165² КПК новою ч. 2, зміст якої сформульовано з огляду на вдосконалений процесуальний порядок погодження прокурором подання про обрання запобіжного заходу – тримання під вартою та відмови в його погодженні, враховуючи недосконалість процесуальної форми щодо рішення слідчого, зафіксованого в поданні, та механізму його реалізації, а також співзвучні доповнення запропоновано до КПК 2012 р.;

удосконалено:

– визначення діяльності слідчого з розслідування злочинів з урахуванням результатів впливу на неї слідчої ситуації;

– класифікацію об'єктивних чинників прийняття слідчим процесуальних рішень у кримінальному судочинстві, що виглядає таким чином: неналежне врегулювання процесуального статусу слідчого; різні форми протидії розслідуванню; визначення загальної кількості працівників у системі органів досудового слідства, їх посадового складу; передбачено впровадження новітніх форм та методів для протидії їм;

– перелік чинників суб'єктивного характеру, що впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень, шляхом включення основ до нього (змісту) морального, духовного виховання; професіоналізму юриста-слідчого, його

професійної компетентності; правового нігілізму; рівня етичної культури; комунікабельності слідчого; запропоновано шляхи зменшення їх негативного впливу із застосуванням при цьому психологічних знань;

– визначення сутності підстав прийняття тактичних рішень і проведення процесуальних дій, наведено авторську точку зору щодо тактичного завдання розслідування та елементів механізму цієї діяльності;

– наукові підходи щодо приведення чинного КПК та КПК 2012 р. у відповідність до європейських стандартів кримінального судочинства;

– зміст кримінально-процесуальної діяльності слідчого з виконання процесуальних рішень на стадії досудового розслідування, аналіз стану нормативного врегулювання взаємодії слідчого з органами дізнання з виконання його процесуальних рішень, її форм та запропоновано власне розуміння взаємодії при виконанні процесуальних рішень слідчого;

набуло подальшого розвитку:

– наукові погляди щодо співвідношення понять процесуального та тактичного рішень слідчого, де первинним є тактичне рішення слідчого, що приймається на основі криміналістичних рекомендацій і його досвіду, а в подальшому набуває виразу, визначеного процесуальною формою;

– пропозиції щодо вирішення окремих проблем прийняття й реалізації процесуальних рішень слідчого, як-от: відсутність належної нормативної бази та практичної реалізації доручень і вказівок слідчого; невміння слідчого встановлювати психологічний контакт із виконавцями його процесуальних рішень та набуття ним певних психологічних характеристик і якостей тощо;

– наукові підходи щодо поняття, видів, окремих проблем реалізації процесуальних рішень слідчого, що приймаються в ході розслідування та виражаються у формі протоколу й подання, та пропозиції щодо необхідності внесення змін і доповнень до чинного КПК та КПК 2012 р. з удосконалення форм взаємодії, процесуального статусу суб'єктів та встановлення відповідальності за невиконання доручень і вказівок слідчого;

– напрями виконання процесуальних рішень слідчого посадовими особами інших органів та окремими громадянами; запропоновано передбачити детальний виклад у постанові слідчого вичерпної інформації, яка є необхідною для правильної та своєчасної реалізації його рішення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані й використовуються в:

– *правотворчій діяльності* МВС України в частині регулювання правових основ прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування та у законодавчій практиці (лист Комітету ВРУ з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04-19/14-286 від 15 лютого 2012 р.; відповідні пропозиції направлено до Головного слідчого управління МВС України для врахування при опрацюванні Проекту КПК (листи до ГСУ МВС № 2/304 від 31 січня 2012 р. та № 2/313 від 1 лютого 2012 р.);

– *практичній діяльності* слідчих підрозділів (лист ГСУ МВС України про впровадження у практичну діяльність № 13/10-1309 від 06 лютого 2012 р.), акти впровадження у практичну діяльність СУ УМВС України в Івано-Франківській та Львівській областях відповідно від 16 січня 2012 р. та від 17 січня 2012 р.;

– *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальшого розроблення проблем удосконалення правових основ прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування, а також як предмет науково-дослідної діяльності викладачів, студентів, аспірантів;

– *навчальному процесі* – результати дослідження знайшли своє відображення у підготовлених автором навчально-методичних комплексах “Кримінальний процес України” (2009, 2010, 2011 рр.), впроваджені у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 22 грудня 2011 р.), Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 5 січня 2012 р.), Навчально-наукового інституту підготовки слідчих та криміналістів Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження від 11 червня 2012 р.), факультету правничих наук Національного університету “Києво-Могилянська академія” (акт впровадження від 20 грудня 2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Особистий внесок дисертанта в підготовці трьох статей, опублікованих у наукових фахових виданнях спільно з Ю.М. Чорноус, С.О. Пришляк, полягає в розробці теоретичних і практичних проблем, що ускладнюють реалізацію процесуального рішення про відшкодування моральної шкоди; співвідношення для класифікації процесуальних рішень про проведення деяких слідчих дій; алгоритму дій при прийнятті слідчим процесуального рішення про допит неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності.

В опублікованих у співавторстві з В.І. Галаганом та Ж.В. Удовенко навчальних посібниках “Кримінальний процес України” (2010 та 2012 рр.) дисертант розробила питання процесуальних дій та рішень, які приймаються не лише слідчим, а й суддено. Наукові ідеї, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення та висновки дисертації оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми захисту особистих немайнових прав фізичної особи” (м. Івано-Франківськ, 2006 р.); науково-практичній конференції “Кримінальний процес України у контексті європейських стандартів судочинства” (м. Київ, 2007 р.); науково-практичній конференції “Конституційно-правовий статус людини і громадянина” (м. Івано-Франківськ, 2008 р.); науково-практичній конференції “Національні інтереси і проблеми забезпечення безпеки України” (м. Кіровоград, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми чинного

адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення” (м. Івано-Франківськ, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов” (м. Київ, 2009 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції “Роль та місце ОБС у розбудові демократичної правової держави” (м. Одеса, 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених “Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина” (м. Івано-Франківськ, 2010 р.); II Міжнародному науковому симпозиумі “Дні порівняльного правознавства” (2 науковій конференції “Компаративістські читання”) (м. Івано-Франківськ, Яремче, 2010 р.); круглому столі “Загальні проблеми правотворення в Україні” (м. Львів, 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Особливі провадження у кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики” (м. Донецьк, 2010 р.); Всеукраїнській конференції “Право, мораль, релігія: історичні зв’язки та сучасність” (м. Івано-Франківськ, 2010 р.); I науково-практичній інтернет-конференції “Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства” (м. Луганськ, 2011 р.); науково-практичній інтернет-конференції “Правове регулювання суспільства та проблеми теорії держави і права” (м. Івано-Франківськ, 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення” (м. Івано-Франківськ, 2011 р.); звітній науково-практичній конференції факультету з підготовки слідчих ЛьвДУВС (м. Львів, 2012 р.).

Публікації. Основні наукові результати дослідження викладені автором у 51 науковій публікації, у тому числі, в одноосібній монографії, 32 наукових статтях у наукових фахових виданнях України, 2 навчальних посібниках, 16 тезах наукових доповідей.

Структура й обсяг дисертації зумовлені предметом дослідження, метою й завданнями та відповідають логіці наукового пошуку. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (759 найменувань) та шести додатків. Повний обсяг дисертації – 561 сторінка, з них основного тексту – 362 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; вказано зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі, об’єкт і предмет, методи дослідження; викладено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 “Процесуальні рішення слідчого як елемент кримінально-процесуальної діяльності з розслідування злочинів” складається із шести підрозділів.

У підрозділі 1.1 “Гене́за досудового розслідування та процесуальних рішень слідчого” в історичному аспекті розглянуто питання становлення й розвитку досудового розслідування та процесуальних рішень слідчого. Встановлено, що досудове розслідування формувалося як самостійна стадія кримінального процесу досить тривалий період часу. У стародавніх джерелах права – Руській Правді та Вічевому законодавстві, кодифікованих Новгородській і Псковській грамотах визначалися основи та принципи судоустрою й судочинства того історичного періоду. Псковська судна грамота 1476 р. порівняно з Руською Правдою більш чітко унормувала питання кримінального судочинства, незважаючи на те, що роль суду була визначальною, процес мав як змагальний, так і розшуковий (інквізиційний) характер, набули закріплення письмові докази. Феодальне право Великого Литовського князівства, норми Магдебурзького німецького й звичаєвого права сприяли зростанню ролі публічної влади та права. Гуманізм феодального кримінально-процесуального права XVI ст. полягав у тому, що поряд із такими негативними рисами, як публічність покарань, воно вже містило такі прогресивні положення, як рівність перед законом, відповідальності згідно із законом тощо. Ці нормативні документи ще не містили чіткого порядку прийняття процесуальних рішень визначеними суб’єктами. Позитивних змін кримінально-процесуальне право набуло із середини XVII ст. за часів Речі Посполитої. Зазнало вдосконалення досудове провадження, а в подальшому було визначено місце органів досудового розслідування в правоохоронній та судовій системах. У 1860 р. були засновані посади судових слідчих, на яких покладалося провадження з усіх злочинів, що належали до відання судів. У Статуті кримінального судочинства 1864 р., попри те, що попереднє розслідування було найслабшою частиною кримінального процесу (В.П. Даневський), у ньому йдеться про рішення (розпорядження), що оформлюються постановою мирового судді.

Подальше управління процесуальною діяльністю відбувалося на основі радянського законодавства, яке визначалося характерними лише йому підходами до побудови системи попереднього слідства в цілому та процесуальної діяльності слідчого зокрема (“Інструкція для народних слідчих”, “Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали” тощо). КПК УРСР 1922 р. покладав розслідування злочинів на народних слідчих, слідчих, які перебували при ревтрибуналах, військових слідчих і слідчих з найважливіших справ наркомату юстиції, які вже були наділені повноваженнями щодо прийняття значної кількості процесуальних рішень. Створення слідчого апарату в органах внутрішніх справ було обґрунтованим кроком правоохоронної політики та зумовлене необхідністю підвищення ефективності розслідування кримінальних справ і прийняття по них обґрунтованих, своєчасних та законних процесуальних рішень процесуально незалежним суб’єктом. Лише із закріпленням у кримінально-процесуальному законодавстві в 1960 р. основоположних принципів процесуальні рішення

слідчого вдосконалювалися та набували цілеспрямованої унормованої регламентації в КПК. Проведений дисертантом історичний дискурс засвідчив наявність низки негативних тенденцій, яких слід уникати при вдосконаленні КПК 2012 р., та ряд позитивних здобутків, які слід накопичувати й адаптовувати в новому кримінально-процесуальному законодавстві.

У підрозділі 1.2 *“Поняття та правові основи процесуальних рішень слідчого”* проведено аналіз норм чинного КПК та поглядів науковців щодо розуміння процесуального рішення слідчого. Встановлено відсутність єдиного перспективного бачення й розгорнутого сучасного тлумачення дефініції процесуального рішення слідчого серед провідних науковців і неналежне, розмите його закріплення в значній кількості норм чинного КПК та КПК 2012 р. Базове підґрунтя щодо виділення дисертантом характерних ознак процесуальних рішень слідчого склалося на основі аналізу праць А.Я. Дубинського, П.А. Лупинської та сучасних досліджень їх природи на філософсько-теоретичному рівні. До них належать: правовий характер (містять відповіді на правові питання, що виникають у ході провадження по справі); державно-владний характер (можуть бути винесені тільки спеціально уповноваженими державними органами й посадовими особами в межах їх компетенції, містять владне веління органів держави, породжують, змінюють або припиняють кримінально-процесуальні відносини, підтверджують наявність або встановлюють відсутність матеріально-правових відносин); владно-розпорядничий характер (виявляється в тому, що в прийнятих актах не тільки реалізуються владні повноваження суб'єктів, котрі ведуть процес, але і містяться певні вказівки, владні розпорядження, що детермінують поведінку інших учасників процесу); загальнообов'язковий характер (виражається в обов'язковості приписів рішення для виконання всіма фізичними і юридичними особами, яких вони стосуються); пізнавально-посвідчувальний характер (будь-яке рішення не лише виражає певний рівень пізнання тих чи інших обставин конкретної кримінальної справи на момент його винесення, а й фіксує у своєму змісті результати досягнутого рівня пізнання); спонукальний, ініціюючий характер (спонукають відповідних фізичних або юридичних осіб до здійснення певних юридично значущих дій або до стримування від їх здійснення та повинні бути винесені своєчасно у встановленому законом порядку й мати встановлену законом форму). Кримінально-процесуальні рішення завжди спрямовані на розв'язання конкретних кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінологічних завдань. Рациональність такого поділу підтверджують результати проведеного анкетування 405 слідчих, з яких таку ознаку процесуального рішення, як державно-владне веління, що містить постановку цілей, обґрунтування засобів їх здійснення, висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій, виділили 165 (36,7%) респондентів.

Системний аналіз положень КПК та позицій науковців із цього питання дав змогу сформулювати власне авторське визначення процесуального рішення

слідчого та розробити пропозиції щодо доповнення ст. 32 КПК та ст. 3 КПК 2012 р.

У підрозділі 1.3 *“Теоретичні основи та класифікація процесуальних рішень слідчого в Україні”* обґрунтуванню теоретичних висновків щодо основ та класифікації процесуальних рішень слідчого слугували праці О.В. Бауліна, І.Д. Гончарова, А.Я. Дубинського, Н.С. Карпова, Л.М. Лобойка, М.П. Лебедева, Є.Д. Лук’янчикова, Н.Г. Муратова, В.А. Стремовського. У результаті порівняльного аналізу їх точок зору однозначно підтримано тезу про те, що всі процесуальні рішення слідчого, які приймаються на стадії досудового розслідування, становлять три групи: початкові; рішення, прийняті в ході розслідування, кінцеві. Таку саму класифікацію навели 240 (58,3%) опитаних нами слідчих як таку, що впливає з реалій практичної діяльності. Дисертантом виділено власні класифікаційні групи процесуальних рішень слідчого, виходячи з юридичної процедури оформлення: рішення, які приймаються слідчим самостійно (про проведення допиту, очної ставки, відтворення обстановки й обставин події, призначення експертизи тощо); санкціонуються прокурором (про обшук у нежитловому приміщенні); погоджуються із прокурором (про примусову виїмку в житлі особи тощо); затверджуються прокурором (про направлення кримінальної справи до суду в порядку ст. 225 КПК). За процесуальною формою виокремлено процесуальні рішення слідчого, що виражаються в постанові, повістці, протоколі, поданні, дорученні, окремому дорученні, міжнародному дорученні, вказівці. Враховуючи доведений дисертантом факт про те, що процесуальні рішення слідчого містять низку ознак управлінських рішень, їх класифіковано за походженням джерела вказівки на процесуальні рішення, що впливають з розпоряджень органів, які здійснюють нагляд (прокурора, начальника слідчого відділу чи управління), та процесуально-ініціативні. За методами, що застосовуються для опрацювання інформації, виділено процесуально-аналогові та процесуально-евристичні рішення слідчого. Видову сукупність з узагальненим об’єктом видача особи (екстрадиція) поділено на рішення слідчого щодо міжнародного розшуку обвинуваченого (рішення слідчого щодо оголошення обвинуваченого в міжнародний розшук, підготовка із цього приводу постанови та доручення каналами Інтерполу, обрання щодо такого обвинуваченого міри запобіжного заходу або підготовка подання для отримання постанови судді про взяття особи під варту, або про дачу дозволу на її затримання й доставку в суд під вартою) та рішення слідчого щодо підготовки документів та направлення запитів.

У підрозділі 1.4 *“Правові засади процесуальних рішень слідчого в деяких зарубіжних країнах”* проведено порівняльний аналіз окремих міжнародно-правових актів та з’ясовано, яким чином приймаються процесуальні рішення в ряді правових систем, і не лише європейських, таких як Федеративна Республіка Німеччина, Сполучені Штати Америки, Великобританія, Італія, Франція, а й тих держав, з якими в нас спільні історичні корені: Російська Федерація, Республіка Білорусь, Казахстан, Молдова, Латвія, Грузія.

Констатовано, що в кримінально-процесуальному законодавстві держав англо-американської правової системи є досить багато схожих рис із чинним КПК України щодо рішень, які мають право приймати працівники поліції та суд. Ряд документів, зокрема, такі як подання, є фактично ідентичними в процесуальному розумінні для України та Великобританії, однак процесуальні рішення слідчого в стадії досудового розслідування в процесуальному законодавстві держав англо-американської правової системи не виділяються.

Оскільки в кримінально-процесуальному законодавстві ФРН досудове розслідування фактично обезформлене, то до чинного КПК України можна було б імплементувати лише загальні принципи, закріплені в деклараціях міжнародного рівня, що стосуються вдосконалення механізму дотримання прав і свобод людини. Дисертантом обгрунтовано доцільність запозичення окремих положень законодавства Франції (щодо запровадження інституту на кшталт "обвинувальної камери", яка розглядатиме законність і обгрунтованість досудового слідства в цілому та прийнятих слідчим процесуальних рішень зокрема); Казахстану (щодо доповнення чинного КК України нормою, яка б передбачала відповідальність за незаконне втручання в діяльність слідчого); Республіки Білорусь (щодо чіткої регламентації в одній нормі КПК процесуальних повноважень слідчого та прийняття на їх підставі процесуальних рішень; унормування права слідчого на призупинення виконання вказівок прокурора на період розгляду вищестоящим прокурором письмових заперечень слідчого на них) і Російської Федерації (щодо унормування в КПК поняття процесуального рішення слідчого) до чинного кримінально-процесуального законодавства України.

У підрозділі 1.5 "*Місце процесуальних рішень слідчого при розслідуванні злочинів*" наведено авторське розуміння діяльності слідчого з розслідування злочинів. Як її обов'язкові характеристики виокремлено обізнаність слідчого, володіння ним інформаційними ресурсами, вміння їх накопичувати й синтезувати, що сприятиме прийняттю своєчасних, законних, вмотивованих та об'єктивних рішень і є запорукою повноти й об'єктивності розслідування. Встановлено причинно-наслідковий зв'язок між рішеннями, які приймає слідчий у процесі розслідування, та судовими рішеннями, який полягає в тому, що запорукою безпосереднього, неупередженого розгляду кримінальної справи в суді є всебічна, повна й об'єктивна процесуальна діяльність слідчого на стадії досудового розслідування.

Проведений аналіз наукових публікацій засвідчив відсутність однакового розуміння науковцями функцій слідчого. Незважаючи на існуючі класифікації, більшість авторів у розуміння функцій вкладають характерний перелік ознак – це визначений у КПК напрям діяльності, що має декілька ієрархічних рівнів; за структурою він має чотири пов'язані між собою складові: мотиваційну, пізнавальну, виконавчу та контрольну. Дисертантом заперечено здійснення слідчим функції кримінального переслідування. При розслідуванні злочинів процесуальні дії слідчого спрямовані як на встановлення винності особи, так і її

невинуватості та об'єктивного вирішення справи по суті. Такі рішення приймаються і реалізуються слідчим, виходячи із завдань кримінального судочинства. Функція розслідування злочинів слугує здійсненню функції обвинувачення, завдяки їй вирішуються важливі процесуальні питання, чи достатньо доказів для пред'явлення обвинувачення і направлення справи до суду або прийняття іншого процесуального рішення. У цьому полягає істинна сутність єдиної функції, яку виконує слідчий, – розслідування злочинів.

При розслідуванні злочинів визначальний вплив на процес прийняття й виконання рішень слідчого справляє сукупність факторів, які в переважній більшості від нього не залежать, однак впливають на його діяльність і визначають обстановку, в якій проходить розслідування. У кожній такій слідчій ситуації процес прийняття та реалізації процесуальних рішень слідчого зумовлений та залежний від усіх факторів сприятливого та несприятливого характеру. Доведено необхідність деталізації п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК 2012 р., де вживається узагальнене поняття “кримінальне провадження”, з огляду на повноваження суб'єктів, які таку діяльність реалізують. Дисертантом висловлено авторську позицію щодо концептуального бачення законодавця у КПК 2012 р. повноважень органів прокуратури з реалізації контролю над провадженням розслідування злочинів як функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

У підрозділі 1.6 “Процесуальні й тактичні рішення слідчого, їх взаємозв'язок і взаємозумовленість” констатовано, що рішення, які приймає слідчий у процесі розслідування, мають як процесуальний, так і тактичний характер. Обґрунтовано думку про те, що дискусійні полярні погляди науковців із цього питання впливають з неоднакового розуміння рішень слідчого з позиції кримінального процесу та криміналістики. Крізь призму криміналістичних рекомендацій на перший план виходить тактичне рішення слідчого, яке в подальшому набуває певної процесуальної форми виразу. Усі рішення слідчого, що приймаються на стадії досудового розслідування, із позиції кримінально-процесуальної форми, є процесуальними, оскільки повинні прийматися в межах чинного КПК. Результати проведеного анкетування слідчих підтверджують такі висновки. Так, 115 (26,7%) респондентів вважають, що тактичне рішення за своєю суттю є процесуальним рішенням слідчого; те, що вони співвідносяться між собою як форма і зміст, відзначив 151 (36,9%) слідчий. Також його характеризують як свідомий і вольовий акт особи, що передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки, 167 (38,9%) опитаних. Тактичне рішення щодо процесуального є первинним, оскільки ґрунтується на криміналістичних рекомендаціях та залежить від досвіду слідчого.

Як процесуальне, так і тактичне рішення слідчого в кінцевому результаті повинно виражатися в прийнятті ним процесуальних документів, що визначатимуть напрями розслідуваної кримінальної справи відповідно до завдань кримінального судочинства. Дисертантом підкреслено своєчасність і

обґрунтованість власної позиції, що отримала унормування в ч. 1 ст. 110 КПК 2012 р., де зазначено, що всі рішення органів досудового розслідування, прокурора та суду є процесуальними.

Розділ 2 “Процесуальний порядок і тактика прийняття процесуальних рішень на стадії досудового розслідування” складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *“Прийняття слідчим початкових рішень на стадії досудового розслідування”* підтримано висловлені в спеціальній літературі думки про те, що належне інформаційне забезпечення, яке формується з погляду результатів вжитих і реалізованих оперативно-розшукових заходів, здобутих фактичних даних у процесі провадження слідчих чи процесуальних дій, застосування науково-технічних засобів та використання поданих методичних і криміналістичних рекомендацій, є запорукою прийняття не лише законних, обґрунтованих, вмотивованих, доцільних і своєчасних процесуальних рішень, а також перебуває в причинно-наслідковому зв'язку з базовими судовими рішеннями – обвинувальними чи виправдувальними вирокami.

Наведено авторське розуміння діяльності слідчого з прийняття рішень, виокремлено та охарактеризовано початкові рішення слідчого на стадії досудового розслідування, проаналізовано процес їх прийняття, з'ясовано проблему достатності приводів і підстав для прийняття процесуальних рішень слідчим. Запропоновано зміни до чинного КПК та КПК 2012 р. щодо строків перевірки заяв та повідомлень, а також запозичення елементів чинного провадження.

Обґрунтовано заперечення проти позиції законодавця відмовитись від існування не лише рішення про порушення кримінальної справи, а й стадії порушення кримінальної справи. Непослідовність авторів КПК 2012 р. створює нову правову дилему: у якій процесуальній формі, з дотриманням яких реквізитів повинно відбуватися законодавчо закріплене письмове інформування про внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформації, який процесуальний документ, в якому виражається рішення слідчого, повинен бути долучений до матеріалів кримінальної справи. І що найважливіше, чи не будуть порушені права особи, щодо якої має здійснюватись кримінальне переслідування на оскарження цього процесуального рішення до суду, що сьогодні реалізується відповідно до чинного КПК? Враховуючи викладене, дисертантом обґрунтовано доцільність внести до КПК 2012 р. існуючий наразі процесуальний порядок прийняття слідчим процесуального рішення про порушення кримінальної справи, удосконаливши його запропонованою частиною норми, редакцію якої наведено.

У підрозділі 2.2 *“Процесуальні рішення слідчого, прийняті в ході подальшого розслідування кримінальної справи”* розкрито процесуальний порядок прийняття вказаних рішень, зазначено ті з них, які обмежують конституційні права громадян, забезпечують явку учасників процесу тощо. Встановлено, що процесуальні рішення у формі постанови є такими, що

найчастіше приймаються слідчим. Це наочно підтверджують результати проведеного анкетування слідчих, з яких цей факт підтвердили 360 (62,2%) респондентів. Вказана процесуальна форма в ряді випадків у чинному КПК та КПК 2012 р. не знайшла належного закріплення, тому щодо деяких процесуальних рішень слідчого запропоновано шляхи вдосконалення кримінально-процесуальної регламентації. Так, обґрунтовано внесення доповнень до ст. 50 про відмову у визнанні цивільним позивачем; ч. 3 ст. 52¹ щодо порядку застосування заходів забезпечення безпеки; ст. 79 КПК щодо порядку зберігання та витребування речових доказів; ч. 2 ст. 129 КПК щодо порядку розгляду клопотань; ст. 130 КПК щодо скерування справи на медіацію, про порядок посилення складу слідчо-оперативної групи; ч. 4, 6 ст. 236⁸ щодо строків при оскарженні постанови про порушення кримінальної справи. Також запропоновано доповнити ряд норм КПК 2012 р. щодо форми процесуальних рішень слідчого про прийняття кримінальної справи до провадження, про задоволення заявленого клопотання (ст. 220), про скерування кримінальної справи на медіацію (ч. 4 ст. 56), про застосування заходів забезпечення безпеки, про вилучення слідчим речового доказу із камери зберігання (ст. 100), про відмову у визнанні цивільним позивачем (ч. 3 ст. 61), про визнання потерпілим, цивільним позивачем (ст. 61), цивільним відповідачем (ст. 62), про призначення експертизи та отримання зразків для експертизи (ст. 242, 245) тощо.

Підтримано розроблену раніше науково обґрунтовану теорію щодо процесуальних рішень, які виражаються у формі протоколу; констатовано, що в КПК 2012 р. збережено унормування протоколу як форми фіксування кримінального провадження (ст. 103) та висловлено авторські міркування із цього приводу. Обґрунтовано тезу про те, що необхідно виключити ч. 2 із ст. 104 КПК 2012 р., оскільки при запропонованому законодавцем підході протокол втрачає своє доказове значення як джерело доказів.

При розгляді процесуальних рішень слідчого, що виражаються у формі подання, підтримано висловлені в юридичній літературі погляди вчених-процесуалістів щодо необхідності закріплення на законодавчому рівні обов'язку прокурора особисто допитувати підозрюваного, обвинуваченого при наданні згоди на застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, оскільки отримані результати дадуть змогу прокурору скласти більш повне і правильне уявлення про суспільну небезпечність цієї особи, сформувати внутрішнє переконання, а також сприятимуть уникненню помилок при прийнятті рішення. Враховуючи викладене, дисертантом запропоновано доповнити ст. 165² новою частиною й наведено її редакцію з огляду на унормування в постанові прокурора рішення про відмову в погодженні подання слідчого.

Окремі означені проблеми щодо законодавчого закріплення питань підготовки та погодження подання наразі вирішені в КПК 2012 р. Так, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК 2012 р. вводиться в обіг термін "клопотання", з яким слідчий має право звертатися за погодженням із прокурором до слідчого

судді, про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукові) дії. В окремих параграфрах КПК 2012 р. містяться вимоги до клопотання щодо приводу (ст. 141), накладення грошового стягнення (ст. 145), тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 150) тощо. Очевидно, така деталізація є кроком законодавця назустріч науковим пропозиціям і потребам практики. Однак назва такого документа викликатиме плутанину при реалізації положень КПК 2012 р., оскільки аналогічний термін вживається при заявленні відповідних клопотань учасниками провадження. Тому у випадку збереження терміна “клопотання” запропоновано його визначити в окремому пункті ч. 1 ст. 3 КПК 2012 р.

У підрозділі 2.3 *“Прийняття слідчим кінцевих процесуальних рішень”* проаналізовано кінцеві процесуальні рішення слідчого на стадії досудового розслідування (про можливість складання обвинувального висновку та направлення справи до суду, про закриття кримінальної справи, про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру), простежено причинно-наслідковий зв'язок між слідчими помилками, які допускаються на цій стадії, об'єктивною оцінкою зібраних у справі доказів та підсумковим рішенням, яке належить прийняти слідчому. На основі розроблених у літературі рекомендацій запропоновано шляхи уникнення ряду помилок.

Підтримано висловлені в юридичній літературі пропозиції щодо доповнення ст. 212 чинного КПК іншими формами закінчення досудового слідства, як-от: винесення слідчим постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про закриття в ній провадження з підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності, зокрема у зв'язку з дійовим каяттям; застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру тощо. Частина наведених пропозицій нині знайшла своє закріплення в КПК 2012 р. Так, у ст. 292 КПК 2012 р. передбачено як форму закінчення досудового розслідування підготовку клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру. Однак залишилися неунормованими повноваження визначених суб'єктів щодо такої підготовки. Дисертантом обґрунтовано пропозицію в ч. 1 та 2 цієї норми КПК 2012 р. такими суб'єктами визначити прокурора та слідчого за погодженням свого клопотання з прокурором.

У підрозділі 2.4 *“Дотримання прав і свобод громадян при прийнятті процесуальних рішень слідчим”* наведено статистику щодо санкцій Європейського суду з прав людини, що свідчить про непоодинокі порушення прав і свобод громадян, зокрема, під час досудового слідства та судового розгляду кримінальних справ. Значна частка названих процесуальних порушень прямо пов'язана з якістю рішень, що найчастіше приймаються слідчим на досудовому розслідуванні. До них, за результатами проведеного нами анкетування слідчих, слід віднести процесуальні рішення слідчого про

проведення слідчих дій, на що вказали 383 (67,9%) опитаних; про застосування запобіжних заходів – 108 (19,1%) респондентів; про закриття кримінальної справи – 22 (3,9%) слідчих; про зупинення досудового розслідування – 40 (7,1%) опитаних практичних працівників.

Встановлено, що чинне кримінально-процесуальне законодавство України необхідно вдосконалювати в частині допустимості обмеження конституційних прав громадян при прийнятті слідчим процесуальних рішень. Зокрема, підтримано пропозицію про розроблення та введення в дію Закону України “Про права людини” та доповнення КПК ст. 4¹ “Обмеження конституційних прав і свобод у кримінальному судочинстві”.

Розділ 3 “Психологічні основи та проблеми прийняття й виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування” складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 “Вплив суб’єктивних чинників на прийняття рішень слідчим” констатовано, що значний вплив на прийняття рішень слідчим мають як об’єктивні, так і суб’єктивні чинники. До суб’єктивних віднесено, насамперед, професійну компетентність слідчого. Позиція дисертанта обґрунтована й результатами проведеного опитування. При цьому 309 (63,4%) респондентів визначили вказаний чинник як домінуючий при прийнятті процесуальних рішень слідчим. Лише компетентний слідчий, тобто такий, який вміє застосовувати сучасні технічні засоби розслідування, займається так званим неформальним навчанням (окремі програми якого підготовлені дисертантом), систематично направляє для підвищення кваліфікації, зможе приймати обґрунтовані та правильні рішення по кримінальній справі. Наступний суб’єктивний чинник, що впливає на прийняття рішень слідчим, – основи (зміст) морального, духовного виховання. Похідним від нього є правовий нігілізм, а четвертим чинником, що суттєво впливає на прийняття рішень слідчим, – рівень його етичної культури. Зосереджено увагу на такій характеристиці слідчого, як здатність бути комунікативним, оскільки в ході виконання оперативно-службових завдань у працівників органів внутрішніх справ формуються певні професійні якості, а зворотним боком формування якостей є професійна деформація особистості, рівень якої виділено як шостий суб’єктивний чинник, що суттєво впливає на прийняття слідчим процесуальних рішень по розслідуваній справі. Дисертантом підтримано висловлену в літературі пропозицію про доцільність розроблення та використання в рамках проведення занять із службової підготовки навчальних програм із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики, оскільки це є найефективнішим способом протидії всім негативним чинникам.

У підрозділі 3.2 “Вплив об’єктивних чинників на прийняття рішень слідчим” зосереджено увагу на чинниках, які жодним чином не залежать від суб’єктивних характеристик слідчого. Так, невизначеним є процесуальний статус слідчого, що є першою наріжною проблемою, яка вимагає логічного вирішення. Дисертантом підтримано ряд пропозицій, висловлених у юридичній

літературі, щодо її розв'язання шляхом належного доопрацювання та прийняття закону України "Про статус слідчого", створення гідних умов для роботи слідчих. Мова йде як про вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства щодо прийняття слідчим процесуальних рішень, так і про визначення моделі досудового розслідування в системі органів внутрішніх справ України.

Проблема визначення загальної кількості працівників у системі та її структурних підрозділах, їх професійного та посадового складу є першочерговим напрямом у роботі з кадрами й другим об'єктивним чинником, що впливає на прийняття слідчим процесуальних рішень (П.В. Коляда). Аргументовано позицію про те, що сучасна система галузевої освіти МВС України відповідає потребам органів внутрішніх справ та державним умовам і стандартам освіти, що сприяє вихованню, формуванню та навчанню висококваліфікованих фахівців. Цим самим заперечуються висловлені в літературі протилежні погляди на ефективність та якість відомчої освіти.

Підтримано думку щодо впровадження професіограми слідчого, що сприятиме покращенню зв'язку відомчої освіти з потребами практичної діяльності, а в подальшому – зменшенню таких негативних проявів, як морально-професійна деформація, правовий нігілізм слідчого, які, на жаль, негативно впливають на професійну діяльність у цілому та процес прийняття процесуальних рішень слідчим зокрема. На основі існуючих наукових напрацювань дисертантом розроблено методичні рекомендації щодо вміння визначати начальниками слідчих підрозділів негативних чинників, як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим та вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу.

У підрозділі 3.3 "*Використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних справах*" акцентовано увагу на тому, що сьогодні в Україні спеціальні психологічні знання використовуються в різних формах. Як правило, виділяють три форми: призначення експертизи, консультація зі спеціалістом та його участь у слідчих і судових діях (М.В. Костицький). Серед опитаних слідчих на запитання, які напрями використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних справах вони вважають пріоритетними, на залучення експерта чи спеціаліста-психолога вказали 204 (45,8%) респонденти. Саме така форма використання психологічних знань є досить поширеною в практичній діяльності слідчих підрозділів. Тож, виходячи з недосконалості вимог ч. 2 ст. 65 та ст. 128¹ КПК, розроблено доповнення до цих норм з метою уточнення переліку фактичних даних, що можуть бути використані як джерела доказів, зокрема щодо довідки спеціаліста, яку він повинен готувати за результатами наданої слідчому консультації у відповідній галузі знань. Обґрунтовано тезу про те, що не варто переоцінювати консультативну допомогу спеціаліста-психолога. Дисертантом констатовано, що непоодинокими є випадки

формального ставлення спеціалістів-психологів до консультативної допомоги слідчому. Такі випадки пов'язані з рядом суб'єктивних та об'єктивних факторів, серед яких не врегульованість чинним КПК питань оплати праці спеціаліста, кримінальної чи іншої відповідальності за надану завідомо неправдиву інформацію чи консультацію, неналежна фахова підготовка тощо. Враховуючи викладене, запропоновано унормувати обов'язкові психологічні характеристики слідчого, яким він повинен відповідати, щоб самостійно застосовувати психологічні знання для прийняття процесуальних рішень. Саме так роблять 217 (48,8 %) опитаних слідчих, що є досить переконливим аргументом на користь позитивного вирішення цього питання.

У підрозділі 3.4 *“Використання спеціальних психологічних знань при проблемах із реалізації процесуальних рішень”* звернуто увагу на те, що суттєвий негативний вплив на слідчого в процесі виконання його процесуальних рішень мають такі способи протидії, як використання злочинцями корумпованих посадових осіб органів державної влади та зникнення злочинця з місця постійного проживання. Тому слідчому необхідно вміти діяти в несприятливій слідчій ситуації, яка вимагає певних психологічних знань для реалізації власних рішень. Саме в цих випадках гостро постає питання вибору тактичних прийомів як способів реалізації прийнятого рішення.

Характеризуючи внутрішні труднощі особистого характеру, які мають визначальний вплив на реалізацію рішень слідчим, вказано, що вони залежать від фізичного й психічного стану людини (наприклад, відсутність знань, досвіду, зіткнення закоренілих старих і нових звичок, що зароджуються, боротьба негативних уявлень, бажань, прагнень та почуттів: сумніння, сорому, обов'язку, які склалися в минулому). Тому набуття вміння керувати не лише власними емоціями, а й емоціями учасників кримінального судочинства є одним зі складних завдань у роботі слідчого. Від його вирішення залежатиме взаємодія, яка вкрай необхідна при виконанні рішень слідчого, особливо, коли це робить не сам слідчий.

Розділ 4 “Виконання процесуальних рішень слідчого та напрями їх удосконалення” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *“Порядок виконання рішень безпосередньо слідчим”* розглянуто проблеми та шляхи їх вирішення щодо виконання слідчим власних процесуальних рішень. Встановлено, що діяльність слідчого з виконання процесуальних рішень на стадії досудового розслідування є правозастосовним процесом, який, як правило, забезпечується засобами державного примусу, встановленими КПК та в чітко визначених межах і може складатися з низки таких етапів, як-от: а) з'ясування суті рішення, його деталізація та всіх його наслідків; б) визначення умов майбутньої діяльності, засобів реалізації рішення й порядку їхнього застосування; в) підготовка та здійснення необхідних дій (А.Я. Дубинський). Така діяльність вимагає належної як організаційної, так і процесуальної взаємодії суб'єктів кримінального процесу. Для реалізації початкових рішень слідчого на стадії досудового розслідування достатньо

винести постанову, у якій зазначити, що прийняте рішення буде виконано безпосередньо слідчим. Рішення, прийняті слідчим у ході розслідування, будуть реалізовуватися по-різному. Визнання особи потерпілою, законним представником, цивільним позивачем, представником потерпілого, цивільного позивача й цивільного відповідача, визнання речовим доказом та долучення до справи, зупинення досудового розслідування та його поновлення, відмова в задоволенні заявленого клопотання будуть реалізованими лише за фактом винесення слідчим однойменної постанови, жодних заходів для їх реалізації слідчому вживати не потрібно. Виконання рішень слідчого, зафіксованих у протоколі, а саме: затримання підозрюваного; допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта; пред'явлення обвинувачення, роз'яснення його суті й вручення копії постанови; проведення очної ставки, огляду, пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки та обставин події; ознайомлення обвинуваченого з матеріалами експертизи; закінчення досудового розслідування й ознайомлення учасників з матеріалами справи – здійснюється безпосередньо слідчим, який прийняв рішення про їх проведення. Процесуальні рішення слідчого, зафіксовані у формі подання (про взяття під варту, про застосування застави, про проведення обшуку в житлі, про зняття інформації з каналів зв'язку тощо), у меншій кількості випадків виконуються слідчим. Засоби виконання таких рішень, визначені в КПК, як правило, деталізуються й у постанові судді. Безпосереднім виконавцем означених рішень у ряді випадків є не слідчий, а інші суб'єкти – оперативні працівники, працівники Державної пенітенціарної служби, установ Укрпошти тощо. Рішення слідчого про виклик повісткою учасника кримінального судочинства, як правило, виконується дільничним інспектором міліції або реалізується через послуги Укрпошти. Кінцеві процесуальні рішення слідчого на стадії досудового розслідування: про можливість складання обвинувального висновку та направлення справи до суду; про закриття кримінальної справи; про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру, за винятком другого з перелічених, яке реалізовується одночасно з винесенням слідчим однойменної постанови, виконуються не безпосередньо слідчим, який їх приймає, а за волевиявленням прокурора, який затверджує обвинувальний висновок чи постанову слідчого про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

У підрозділі 4.2 *“Доручення виконання процесуальних рішень органам дізнання, посадовим особам інших органів та громадянам”* встановлено, що при дорученні виконання процесуальних рішень іншим суб'єктам, у досягненні ефективності виконання рішень особливу роль відіграють у першу чергу методи доведення прийнятих рішень до виконавців. Наступним чинником ефективності виконання рішень визначено психологічний компонент внутрішньої налаштованості на виконання рішення слідчого. Саме психологічна несумісність між суб'єктом виконання та слідчим у практичній

діяльності перешкоджає виконанню процесуальних рішень. Як третій вагомий аргумент визначено наявність належної взаємодії між слідчим та суб'єктом, що реалізує процесуальне рішення слідчого. При цьому сформульоване власне визначення взаємодії під час виконання процесуальних рішень слідчого.

У ч. 1–3 ст. 41 КПК 2012 р. визначено, що оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, набуваючи повноважень слідчого, та підкреслено обов'язковість письмового доручення для виконання оперативним підрозділом. Однак жодного механізму для ефективного виконання доручень законодавець не наводить. Звідси вбачається, що негативна практика їх ігнорування оперативними підрозділами буде перенесена із чинного КПК до КПК 2012 р. Тому дисертантом підтримано висловлені в літературі пропозиції щодо можливості та процесуального порядку притягнення до юридичної відповідальності визначених учасників за невиконання чи неналежне виконання доручень слідчого.

Виконувати рішення слідчого можуть і окремі громадяни, а також посадові особи інших органів (зокрема, при передачі неповнолітнього на поруки адміністрації дитячої установи, передачі під нагляд командування військової частини, дотриманні обов'язків заставодавця, усуненні причин і умов, що сприяли вчиненню злочину), тому найбільшою проблемою в цьому випадку є, як правило, незнання суб'єктами, які виконують процесуальне рішення слідчого, вимог чинного КПК. Тож у всіх випадках рішення слідчого (постанова, подання тощо) повинні містити детальну вичерпну інформацію, необхідну для правильної та вчасної реалізації волевиявлення слідчого.

У підрозділі 4.3 *“Напрями підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування”* проведено детальний аналіз чинників, які впливають на ефективність виконання рішень слідчого; констатовано, що із часом їхня сутність не змінюється, а лише видозмінюються окремі аспекти та риси. Дисертантом як напрями підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування виділено необхідність приведення чинного КПК у відповідність до європейських стандартів та запропоновано ефективні шляхи; створення єдиного слідчого апарату й забезпечення повної процесуальної самостійності слідчого; відхід від існуючої системи показників і здійснення оцінювання ефективності діяльності слідчого на основі вжитих ним превентивних заходів та думки громадськості, що склалася; використання психологічних знань при проблемах, що виникають у процесі виконання рішень; запровадження штрафних санкцій за невиконання процесуального рішення слідчого; запобігання помилкам при прийнятті рішень слідчим та вдосконалення чинного КПК і КПК 2012 р. із цих питань. Ряд пропозицій науковців, підтриманих дисертантом, отримали своє вирішення у КПК 2012 р. Зокрема, вводиться поняття слідчого судді (п. 18 ч. 1 ст. 3) та розумних строків (ч. 1–3 ст. 28). Дисертантом запропоновано шляхи вдосконалення реалізації вказаних заходів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми, що полягає в розробленні теоретичних і практичних питань, пов'язаних з прийняттям та виконанням процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування. У висновках викладено основні результати дослідження, сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності слідчого, і рекомендації щодо їх наукового та практичного використання. До основних результатів підготовленої дисертації належать такі положення:

1. Зроблено висновок, що досудове розслідування формувалося як самостійна стадія кримінального процесу досить тривалий період часу. Починаючи із таких стародавніх джерел права, як Руська Правда та Вічеве законодавство, Новгородської й Псковської грамоти, в яких уже закріплювалися основи та принципи судоустрою й судочинства, до 20-х рр. XIX ст. закладалися підвалини та створювалися передумови для побудови системи досудового розслідування, в якій із прийняття перших Кримінально-процесуальних кодексів виокремився такий суб'єкт, як слідчий, що вже був наділений повноваженнями з прийняття значної кількості процесуальних рішень, які в подальшому знайшли своє закріплення у кримінально-процесуальному законодавстві 1960 р. Отже, процесуальні рішення слідчого вдосконалювалися та набували цілеспрямованої унормованої регламентації в КПК із притаманими цьому процесу негативними тенденціями, яких слід уникати при вдосконаленні КПК 2012 р. та з позитивними здобутками, які слід накопичувати й адаптувати в новому кримінально-процесуальному законодавстві.

2. Доведено, що процесуальне рішення слідчого має низку ознак управлінського рішення. На цій підставі сформульовано власне визначення процесуального рішення слідчого: це оформлена відповідно до вимог КПК, всебічно обґрунтована, своєчасна, змістовна, владна, узгоджена з раніше прийнятими та реальна для виконання програма дій, яка вимагає глибоких психологічних знань суб'єкта – слідчого й отримує своє закріплення в процесуальному документі. Запропоновано зафіксувати його зміст в окремому п. 7¹ ст. 32 КПК та ст. 3 КПК 2012 р.

3. Розроблено й наведено власну класифікацію процесуальних рішень слідчого в Україні та її критерії. *За юридичною процедурою оформлення* вони можуть бути поділені на ті, що приймаються слідчим самостійно (про проведення допиту, очної ставки, відтворення обстановки й обставин події, призначення експертизи тощо); санкціонуються прокурором (про обшук на загальних підставах тощо); погоджуються з прокурором (про обшук у житлі особи тощо); затверджуються прокурором (про направлення кримінальної справи до суду в порядку ст. 225 КПК). *За процесуальною формою* виділено процесуальні рішення слідчого, що відображаються в постанові, повістці,

протоколі, поданні, дорученні, окремому дорученні, міжнародному дорученні, вказівці. *За походженням джерела вказівки – на процесуальні рішення, що випливають із розпоряджень органів, які здійснюють нагляд (прокурора, начальника слідчого відділу чи управління) та процесуально-ініціативні. За методами, що застосовуються для опрацювання інформації, виділено процесуально-аналогові та процесуально-евристичні рішення слідчого. Запропоновано класифікацію процесуальних рішень слідчого при видачі особи (екстрадиції).* Їх поділено на рішення слідчого щодо міжнародного розшуку обвинуваченого та рішення слідчого щодо підготовки документів і направлення запитів.

4. Проаналізовано процес прийняття процесуальних рішень у ряді правових систем. Встановлено, що в ряді норм КПК Франції, Республіки Білорусь, РФ наведено такі положення, які за умови імплементації до чинного КПК України сприятимуть його вдосконаленню, зокрема, щодо запровадження інституту на кшталт “обвинувальної камери”, яка розглядатиме законність і обґрунтованість досудового слідства в цілому та прийнятих слідчим процесуальних рішень зокрема; щодо доповнення чинного КК України нормою, яка б передбачала відповідальність за незаконне втручання в діяльність слідчого та унормування цієї вказівки в ст. 114 КПК; щодо чіткої регламентації в одній нормі КПК процесуальних повноважень слідчого та прийняття на їх підставі процесуальних рішень; унормування права слідчого на призупинення виконання вказівок прокурора на період розгляду вищестоящим прокурором письмових заперечень слідчого на них; щодо закріплення в КПК поняття процесуального рішення слідчого.

5. З урахуванням специфічних ознак обґрунтовано визначення діяльності слідчого з розслідування злочинів: це регламентована законом діяльність щодо реалізації його повноважень, які полягають у прийнятті процесуальних рішень щодо проведення процесуальних дій з розкриття злочинів та їх виконанні, у результаті здійснення яких виникають, змінюються або припиняються кримінально-процесуальні відносини, визначається сукупність доказів, необхідних для встановлення істини. Значний вплив на таку діяльність справляє слідча ситуація, яка часто позбавляє слідчого можливості прийняття процесуальних рішень, які у підсумку будуть відірвані від кінцевого результату, від обґрунтованості поставлених цілей, від правильного узгодження цілей та засобів їх досягнення.

6. Розслідування злочинів відбувається у визначеній у КПК процесуальній формі, тому кожне рішення слідчого повинно набувати процесуального оформлення, як-от: постановова, протокол, подання тощо. Обґрунтовано теорію про те, що первинним є тактичне рішення, що приймається слідчим на основі криміналістичних рекомендацій та його досвіду, яке в подальшому набуває визначеного процесуальною формою виразу. Визначено, що всі рішення слідчого, що приймаються на стадії досудового розслідування, є процесуальними, оскільки повинні прийматися в межах

чинного КПК. Процесуальне й тактичне рішення слідчого в кінцевому результаті повинні виражатися в підготовці процесуальних документів, що визначають напрями розслідування кримінальної справи відповідно до завдань кримінального судочинства.

7. Запропоновано сутнісні ознаки та авторське визначення діяльності слідчого з прийняття рішень, яка є складним, планомірним, творчим, науково обґрунтованим, трудомістким процесом, що полягає у визначенні, якій з альтернатив віддати перевагу, та вимагає належного інформаційного забезпечення, значних інтелектуальних зусиль, глибоких професійних знань слідчого та здійснюється на підставі вимог чинного КПК. На підставі проведеного аналізу та синтезу констатовано, що до початкових належать рішення слідчого про порушення кримінальної справи, про прийняття її до свого провадження або про виділення справи в окреме провадження (за умови розслідування нової кримінальної справи), від обґрунтованого й законного прийняття яких залежить успіх подальшого розслідування, можливість встановлення слідчим об'єктивної істини. Оскільки результати проведеного дослідження цих рішень за КПК 2012 р. свідчать про відсутність комплексного наукового підходу законодавця до їх унормування, встановлено й доведено необхідність імплементувати до КПК 2012 р. існуючий на сьогодні порядок прийняття слідчим процесуального рішення про порушення кримінальної справи, удосконаливши формулювання процесуальної норми.

8. Обґрунтовано, що у формі *постанови* виражається більшість процесуальних рішень слідчого, які приймаються в ході подальшого розслідування кримінальної справи. Зосередивши увагу на низці процесуальних рішень слідчого, що виражаються у формі постанови і є дискусійними як з теоретичної, так і практичної точок зору, вбачається за необхідне внести зміни й доповнення до ряду статей чинного КПК та КПК 2012 р., зокрема:

8.1. Доповнити ст. 50 КПК новою частиною, яку викласти в такій редакції:

“Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд – ухвалу. Цивільним позивачем не може бути визнаний громадянин, підприємство, установа чи організація, які не зазнали матеріальної шкоди від злочину, але пред'явили вимогу про відшкодування збитків або не пред'явили такої вимоги відповідно до ст. 28 КПК. Про це слідчий виносить постанову про відмову у визнанні цивільним позивачем”.

8.2. Частину третю ст. 52¹ викласти в такій редакції та доповнити КПК 2012 р. новою нормою:

“Орган дізнання, слідчий, прокурор або суд, одержавши заяву чи повідомлення про загрозу безпеці особи, зазначеної у частині другій цієї статті, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше ніж три доби, а в невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони

приймають мотивовану постанову, у резолютивній частині якої вказують конкретний захід забезпечення безпеки, чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання зазначеними органами”.

8.3. Доповнити ст. 79 КПК окремою частиною та ст. 100 КПК 2012 р., яку викласти в такій редакції:

“При необхідності витребувати речовий доказ із камери зберігання чи іншого місця, де він перебуває на зберіганні, слідчий про це складає мотивовану постанову”.

8.4. Частину четверту ст. 97 чинного КПК та відповідні норми КПК 2012 р. викласти в такій редакції:

“Перевірка заяв та повідомлень здійснюється в строк до 35 днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян або службових осіб, проведення огляду місця події, витребування предметів і документів та їх огляду, призначення та проведення експертиз, зняття інформації з каналів зв'язку, а також накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію та її виїмки”.

8.5. Доповнити ч. 2 ст. 128¹ КПК та викласти її в такій редакції:

“Спеціаліст зобов'язаний: з'явитися на виклик; брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи свої спеціальні знання й навички для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів. Звертаючи увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням і закріпленням доказів, даючи пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої дії, спеціаліст готує довідку”.

Відповідно ч. 2 ст. 65 КПК запропоновано викласти в такій редакції:

“Ці дані встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, довідкою спеціаліста, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами”.

8.6. Частину другу ст. 129 КПК та частину другу ст. 220 КПК 2012 р. викласти в такій редакції:

“Процесуальне рішення слідчого про задоволення клопотання, повну або часткову відмову в клопотанні виражається в мотивованій постанові”.

8.7. Доповнити ст. 130 КПК окремою частиною в такому формулюванні:

“При прийнятті процесуального рішення слідчим про скерування кримінальної справи на медіацію в описовій частині постанови необхідно вказати: до якого виду належить вчинений злочин, наявність факту відшкодування обвинуваченим заподіяної злочином шкоди, а також наявність підстав для їх примирення з потерпілим”.

8.8. Доповнити ст. 130 КПК окремою частиною такого змісту:

“При прийнятті процесуального рішення слідчим про посилення складу слідчо-оперативної групи в описовій частині постанови необхідно вказати

підставу, яка має впливати з тяжкості, епізодності чи резонансності вчиненого злочину”.

8.9. Частини 4–6 ст. 236⁸ КПК викласти в такій редакції:

“У постанові про відкриття провадження суддя вирішує питання про доцільність зупинення слідчих дій у справі на час розгляду скарги. Постанова судді про відкриття провадження набирає законної сили з моменту її винесення й підлягає негайному виконанню.

Орган дізнання, слідчий або прокурор, у провадженні якого перебуває справа, зобов’язаний у триденний строк подати до суду матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи. Матеріали, які подаються до суду, мають бути описані, прошиті та пронумеровані із зазначенням посади та прізвища особи, яка склала опис”.

8.10. Доповнити ст. 114¹ КПК та викласти ч. 2 цієї норми в такій редакції:

“Начальник слідчого відділу має право перевіряти кримінальні справи, давати вказівки слідчому про провадження досудового слідства, про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину та обсяг обвинувачення, про направлення справи, про провадження окремих слідчих дій, передавати справу від одного слідчого іншому, доручати розслідування справи декільком слідчим, а також брати участь у провадженні досудового слідства та особисто провадити досудове слідство, користуючись при цьому повноваженнями слідчого. Начальник слідчого відділу зобов’язаний погоджувати постанову про притягнення як обвинуваченого та обвинувальний висновок слідчого, складаючи про це мотивовану постанову”.

До другої класифікаційної групи рішень, що приймаються в ході розслідування, віднесено процесуальні рішення слідчого, що відображаються у формі *протоколу*. Суттєва відмінність цих процесуальних рішень від попередніх полягає в тому, що в них міститься не безпосередньо волевиявлення слідчого, а лише інформація про проведення слідчих дій, про їх зміст і наслідки.

У формі *подання* виражаються процесуальні рішення слідчого, які належать до третьої класифікаційної групи рішень, що приймаються в ході розслідування. Означені рішення слідчого передбачають підготовку подання як обов’язкової умови для прийняття судом остаточного рішення щодо проведення певної процесуальної дії чи застосування заходу примусу (за винятком подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину). Враховуючи недосконалість процесуальної форми запропоновано чинну ст. 165² КПК доповнити новою ч. 2 такого змісту:

“Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке саме подання має право внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов’язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, допитати підозрюваного чи обвинуваченого, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для

обвинувачення. При відмові у погодженні подання прокурор виносить мотивовану постанову”.

9. На підставі проведеного системного аналізу зроблено висновок про те, що кінцеві процесуальні рішення слідчого на стадії досудового розслідування порівняно із чинним КПК урізноманітнені в ст. 292 КПК 2012 р., де передбачено як форму закінчення досудового розслідування підготовку клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру. Однак залишилися неунормованими повноваження визначених суб'єктів з такої підготовки. Дисертантом обґрунтовано пропозицію в ч. 1 та 2 цієї норми КПК 2012 р. такими суб'єктами визначити прокурора та слідчого за погодженням свого клопотання з прокурором.

10. Чинне кримінально-процесуальне законодавство України необхідно вдосконалити в частині допустимості обмеження конституційних прав громадян при прийнятті слідчим процесуальних рішень. Зокрема, підтримано пропозицію про розроблення та введення в дію Закону України “Про права людини” та доповнення КПК ст. 4¹ “Обмеження конституційних прав і свобод у кримінальному судочинстві”.

11. Проведеним дослідженням встановлено, що до чинників суб'єктивного характеру, які впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень, належать професійна компетентність слідчого; основи (зміст) морального, духовного виховання, правовий нігілізм, рівень етичної культури слідчого, його комунікативність, професійна деформація особистості. Доведено, що здатність слідчого бути комунікативним сприяє належному інформаційному забезпеченню прийняття слідчим обґрунтованих процесуальних рішень, а професійна деформація особистості слідчого справляє деструктивний вплив на цей процес. Підтримано висловлену в літературі пропозицію про доцільність розроблення та використання в рамках проведення занять зі службової підготовки для слідчих навчальних програм із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики як найефективніший спосіб протидії всім негативним чинникам.

12. Об'єктивним чинником, який впливає на прийняття слідчим процесуальних рішень, є невизначений процесуальний статус слідчого. Підтримано ряд пропозицій, висловлених у юридичній літературі, щодо її розв'язання шляхом належного доопрацювання та прийняття закону України “Про статус слідчого”, створення гідних умов для роботи слідчих. Для вирішення проблеми визначення загальної кількості працівників у системі та її структурних підрозділах, їх професійного й посадового складу підтримано пропозиції щодо вдосконалення критеріїв розподілу навантаження на слідчих, впровадження професіограми слідчого. Розроблено методичні рекомендації для начальників слідчих підрозділів щодо виявлення негативних чинників як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим і вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу.

13. Аргументовано думку про те, що при здійсненні кримінального судочинства спеціальні психологічні знання використовуються в різних формах, найбільш ефективні з яких – залучення експерта чи спеціаліста-психолога та унормування обов'язкових психологічних характеристик слідчого, яким він повинен відповідати для ефективного й швидкого прийняття процесуальних рішень з метою вирішення складних слідчих ситуацій, пов'язаних з наявністю протидії розслідуванню, які супроводжуються психічною напруженістю та емоційним вигоранням слідчого. Як один зі способів зміни ставлення до професійних стресів запропоновано залучати слідчих до психокорекційних тренінгів та запроваджувати програми з підвищення емоційної стійкості.

14. Для ефективної реалізації власних процесуальних рішень доведено, що слідчий повинен сформувати вміння керувати не лише власними емоціями, а й емоціями інших учасників стадії досудового розслідування, актуалізувати свої знання в галузі психології людини, набути навичок встановлення психологічного контакту та його підтримання й постійно їх вдосконалювати, вміти вчасно застосовувати тактичні прийоми для подолання протидії розслідуванню.

15. Діяльність слідчого з виконання процесуальних рішень на стадії досудового розслідування є правозастосовним процесом, який, як правило, забезпечується засобами державного примусу, встановленими КПК та в чітко визначених межах і може складатися з низки таких етапів, як-от: а) з'ясування суті рішення, його деталізація та всіх його наслідків; б) визначення умов майбутньої діяльності, засобів реалізації рішення та порядку їхнього застосування; в) підготовка й здійснення необхідних дій. Така діяльність вимагає належної як організаційної, так і процесуальної взаємодії суб'єктів кримінального процесу.

16. Аналіз наукових публікацій із цієї тематики та власний практичний досвід роботи в слідчих підрозділах дали підстави стверджувати про недосконалість нормативно-правової бази не лише щодо розуміння взаємодії як кримінально-процесуального поняття, а і її належної регламентації. Тому сформульовано авторське визначення взаємодії при виконанні процесуальних рішень слідчого як спільної діяльності декількох учасників (не менше двох), яка здійснюється в рамках чинного КПК та полягає в усвідомленні потреби та реалізації погоджених за метою, місцем, часом, методами визначених у процесуальному документі слідчого заходів, спрямованих на виконання завдань кримінального судочинства. При аналізі виконання рішень слідчого органом дізнання виділено дві найпроблемніші форми взаємодії – допомога органу дізнання при провадженні окремих слідчих дій та виконання доручень і вказівок слідчого. Обґрунтовано внесення змін і доповнень до чинного КПК та КПК 2012 р. щодо вдосконалення обох форм взаємодії, процесуального статусу суб'єктів та встановлення відповідальності за невиконання доручень і вказівок слідчого.

Запропоновано визначити в окремій нормі чинного КПК та КПК 2012 р., що рішення слідчого набирає законної сили одразу після його підписання слідчим, за винятком випадків його оскарження до прокурора чи до суду. У цьому випадку рішення слідчого набирає законної сили після розгляду скарги та прийняття по ній рішення.

17. Обґрунтовано необхідність приводити чинне кримінально-процесуальне законодавство у відповідність до європейських стандартів кримінального провадження, відходити від сучасної системи показників, оскільки апріорі це є шлях до прийняття своєчасних, обґрунтованих та законних процесуальних рішень слідчого, проблеми з реалізації яких будуть зведені до мінімуму; означено шляхи використання психологічних знань при проблемах із реалізацією рішень; запропоновано розвивати шляхи запровадження штрафних санкцій та кримінальної відповідальності за невиконання процесуального рішення слідчого, вживати заходів до запобігання помилкам при прийнятті рішень слідчим, охарактеризовано найважливіші з них, а також акцентовано увагу на необхідності вдосконалювати чинний КПК і КПК 2012 р. із цих питань.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії та навчальні посібники:

1. Басиста І.В. Прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування : монографія / І.В. Басиста. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. – 500 с.

2. Басиста І.В. Кримінальний процес України : навч. посіб. / І.В. Басиста, В.І. Галаган, Ж.В. Удовенко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. (Гриф МОН України).

3. Басиста І.В. Кримінальний процес України : навч. посіб. / І.В. Басиста, В.І. Галаган, Ж.В. Удовенко. – [2-ге вид. перероб. та доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 328 с. (Гриф МОНмолодьспорту).

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Басиста І.В. Особливості відшкодування моральної шкоди у кримінальному судочинстві: теоретичні і практичні проблеми / І.В. Басиста, С.О. Пришляк // Криміналістичний вісник: наук. журнал – 2007. – № 2 (8). – С. 29–33. *Особистий внесок здобувача:* обґрунтовано теоретичні і практичні проблеми, що ускладнюють реалізацію процесуального рішення про відшкодування моральної шкоди.

2. Басиста І.В. Проблемні аспекти у класифікації слідчих дій / І.В. Басиста, Ю.М. Черноус // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: наук. журнал. – 2007. – Вип. 10. –

С. 207–211. *Особистий внесок здобувача*: розроблено співвідношення для проведення класифікації процесуальних рішень про проведення деяких слідчих дій.

3. Басиста І.В. Проблеми допустимості “слідчих хитрощів” та “психологічних пасток” при розслідуванні кримінальних справ / І.В. Басиста // Криміналістичний вісник: наук. журнал. – 2008. – № 2 (10). – С. 56–59.

4. Басиста І.В. Особливості допиту неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості / І.В. Басиста, С.О. Пришляк // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2008. – № 1. – С. 195–201. *Особистий внесок здобувача*: розроблено алгоритм дій при прийнятті слідчим процесуального рішення про допит неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості.

5. Басиста І.В. Деякі проблемні аспекти визначення процесуального статусу слідчого / І.В. Басиста // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – Спец. випуск. – С. 67–71.

6. Басиста І.В. Окремі проблемні аспекти прийняття і реалізації тактичних рішень слідчого / І.В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. XXI. – С. 233–239.

7. Басиста І.В. Слідча діяльність: окремі проблемні аспекти / І.В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. XXIV. – С. 215–221.

8. Басиста І.В. Історичні передумови становлення системи досудового слідства в Україні / І.В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2010. – Випуск XXII. – С. 3–10.

9. Басиста І.В. Окремі аспекти генезису рішень слідчого / І.В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. XXV. – С. 213–217.

10. Басиста І.В. Теоретичні основи класифікації процесуальних рішень слідчого / І.В. Басиста // Центральнотериторіальний правовий часопис. Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС: збірник наукових праць. – 2011. – № 1. – С. 174–181.

11. Басиста І.В. Класифікація процесуальних рішень слідчого / І.В. Басиста // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 352–360.

12. Басиста І.В. Співвідношення управлінських та процесуальних рішень слідчого / І.В. Басиста // Митна справа: науково-аналітичний журнал. – 2011. – № 2 (74). – Ч. 2. – С. 419–424.

13. Басиста І.В. Співвідношення процесуальної форми розслідування злочинів і процесуального рішення слідчого / І.В. Басиста // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : збірник наукових праць. Донецьк, 2011. – № 2 (45). – С. 94–99.

14. Басиста І.В. Процесуальні і тактичні рішення слідчого, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість / І.В. Басиста // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – 2011. – № 3 (75). – Ч. 2. – С. 147–152.

15. Басиста І.В. Окремі аспекти співвідношення чинного кримінально-процесуального законодавства України, країн СНД та країн англо-американської правової системи щодо прийняття процесуальних рішень / І.В. Басиста // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3 (56). – С. 236–243.

16. Басиста І.В. Процесуальні рішення слідчого, що виражаються у формі подання: проблемні аспекти / І.В. Басиста // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2011. – № 3 (55). – С. 248–257.

17. Басиста І.В. Вплив слідчих помилок на прийняття слідчим кінцевих рішень / І.В. Басиста // Право і суспільство : наук. журнал. – 2011. – № 5. – С. 174–178.

18. Басиста І.В. Прийняття слідчим початкових рішень: проблеми і шляхи їх вирішення / І.В. Басиста // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ – 2011. – № 3. – С. 345–355.

19. Басиста І.В. Початкові рішення слідчого, що приймаються на досудовому слідстві: теоретичні основи / І.В. Басиста // Криміналістичний вісник: наук. журнал. – 2011. – № 2 (16). – С. 16–22.

20. Басиста І.В. Окремі питання розуміння процесуальних і тактичних рішень слідчого / І.В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. XXVIII. – С. 253–262.

21. Басиста І.В. Прийняття слідчим кінцевих рішень: окремі аспекти / І.В. Басиста // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2011. – № 4 – С. 293–303.

22. Басиста І.В. Вплив окремих суб'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим / І.В. Басиста // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – 2011. – № 6. – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 357–363.

23. Басиста І.В. Окремі процесуальні рішення слідчого, що приймаються у ході розслідування / І.В. Басиста // Південноукраїнський правничий часопис : збірник наукових праць. – Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2011. – № 3. – С. 189–191.

24. Басиста І.В. Рішення слідчого та слідча помилка: взаємозв'язок та взаємообумовленість / І.В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення

чинного законодавства України : збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. XXVII. – С. 297–303.

25. Басиста І.В. Вплив ступеня завантаженості на прийняття рішень слідчим [Електронний ресурс] / І.В. Басиста // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 31–36. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/1bivprc.pdf>.

26. Басиста І.В. Деякі питання використання спеціальних психологічних знань під час прийняття рішень у кримінальних справах / І.В. Басиста // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 378–388.

27. Басиста І.В. Окремі психологічні фактори, що негативно впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень / І.В. Басиста // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – 2012. – № 1. – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 301–305.

28. Басиста І.В. Окремі аспекти допустимості психологічного впливу та ризику при прийнятті процесуальних рішень слідчим / І.В. Басиста // Право і суспільство : наук. журнал. – 2012. – № 1. – С. 262–268.

29. Басиста І.В. Використання спеціальних психологічних знань при проблемах із реалізації процесуальних рішень / І.В. Басиста // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2012. – № 1. – С. 509–518.

30. Басиста І.В. Напрями підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування / І.В. Басиста // Право і суспільство : наук. журнал. – 2011. – № 6. – С. 178–185.

31. Басиста І.В. Вплив культури та моралі на прийняття рішень слідчим / І.В. Басиста // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : збірник наукових праць. – Донецьк, 2012. – № 2 (49). – С. 127–132.

32. Басиста І.В. Вплив окремих об'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим / І.В. Басиста // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – Одеса, 2012. – № 63. – С. 146–152.

Статті в інших виданнях:

1. Басиста І.В. Тактичні рішення слідчого: проблеми прийняття та реалізації // Держава і закон: теорія, практика, методика : збірник наукових праць / І.В. Басиста. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2008. – № 3. – С. 171–179.

Тези доповідей:

1. Басиста І.В. Деякі аспекти усунення завданої злочином шкоди / І.В. Басиста // Проблеми захисту особистих немайнових прав фізичної особи : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (6 жовтня 2006 р., м Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2006. – С. 208–211.

2. Басиста І.В. Деякі аспекти вдосконалення чинного КПК України / І.В. Басиста // Кримінальний процес України у контексті європейських стандартів судочинства : матеріали науково-практичної конференції (7 грудня 2007 р., м. Київ). – Київ, 2008. – С. 23–26.

3. Басиста І.В. Проблемні аспекти дотримання конституційних прав громадян під час досудового розслідування / І.В. Басиста // Конституційно-правовий статус людини і громадянина : матеріали науково-практичної конференції (28 листопада 2008 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2008. – С. 203–210.

4. Басиста І.В. Деякі проблемні аспекти прийняття і реалізації рішень слідчого / І.В. Басиста // Національні інтереси і проблеми забезпечення національної безпеки України : матеріали науково-практичної конференції (20–21 березня 2008 р., м. Кіровоград). – Кіровоград, 2008. – С. 43–45.

5. Басиста І.В. Окремі проблеми оформлення рішень слідчого / І.В. Басиста // Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30–31 травня 2008 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2008. – С. 3–9.

6. Басиста І.В. Проблемні аспекти у визначенні процесуального статусу слідчого / І.В. Басиста // Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (4 грудня 2009 р., м. Київ). – Харків, 2009. – С. 435–437.

7. Басиста І.В. Окремі питання доручення виконання процесуальних рішень слідчого / І.В. Басиста // Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (23 квітня 2010 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2010. – С. 175–178.

8. Басиста І.В. Аспекти готовності слідчих до виконання професійних обов'язків / І.В. Басиста // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (23 квітня 2010 р., м. Одеса). – Одеса, 2010. – С. 200–201.

9. Басиста І.В. Окремі проблеми компетентності фахівців органів досудового слідства / І.В. Басиста // Дні порівняльного правознавства” (2-га наукова конференція “Компаративістські читання”): матеріали II міжнародного наукового симпозиуму (22–25 квітня 2010 р., м. Івано-Франківськ-Яремче). – Київ, 2010. – С. 484–486.

10. Басиста І.В. Право та мораль: взаємозв'язок та взаємообумовленість / І.В. Басиста // Право, мораль, релігія: історичні зв'язки та сучасність : матеріали всеукраїнської конференції (22 грудня 2010 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2010. – С. 12–15.

11. Басиста І.В. Проблеми регламентації кримінально-процесуальної діяльності слідчого з розслідування злочинів / І.В. Басиста // Загальні проблеми

правотворення в Україні: матеріали круглого столу (26 березня 2010 р., м. Львів). – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 21–25.

12. Басиста І.В. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів: шляхи удосконалення / І.В. Басиста // Особливі провадження у кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики: матеріали всеукраїнської конференції (24 вересня 2010 р., м. Донецьк). – Донецьк, 2010. – С. 15–17.

13. Басиста І.В. Окремі аспекти приведення чинного кримінально-процесуального законодавства у відповідність із європейськими стандартами / І.В. Басиста // Правове регулювання суспільства та проблеми теорії держави і права: науково-практична Інтернет конференція (28 березня – 1 квітня 2011 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2011. – С. 79–82.

14. Басиста І.В. Співвідношення слідчої ситуації та процесуального рішення слідчого / І.В. Басиста // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (25–26 лютого 2011 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2011. – С. 52–55.

15. Басиста І.В. Використання європейських стандартів з прав людини при прийнятті рішень слідчим / І.В. Басиста // Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали І науково-практичної Інтернет-конференції (25 березня 2011 р., м. Луганськ). – Луганськ, 2011. – С. 69–73.

16. Басиста І.В. Окремі процесуальні рішення слідчого за проектом Кримінально-процесуального кодексу України: проблеми удосконалення / І.В. Басиста // Матеріали звітної науково-практичної конференції (23 березня 2012 р., м. Львів). – Львів, 2012. – С. 94–97.

АНОТАЦІЯ

Басиста І.В. Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2012.

У дисертації досліджено концептуальні засади прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування. Виявлено особливості, висвітлено проблемні питання й висловлено пропозиції щодо вирішення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з прийняттям та виконанням рішень слідчого на стадії досудового розслідування.

Досліджено генезу законодавчого врегулювання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування для визначення динаміки їх розвитку та позитивних і негативних тенденцій; сформульовано авторське визначення процесуального рішення слідчого та запропоновано відповідні

доповнення до чинного КПК та КПК 2012 р.; подано власну класифікацію процесуальних рішень слідчого, які приймаються ним на стадії досудового розслідування; охарактеризовано процес прийняття процесуальних рішень відповідно до КПК ряду зарубіжних країн та запропоновано шляхи імплементації окремих положень, спрямованих на вдосконалення механізму дотримання прав людини в чинному кримінально-процесуальному законодавстві України; сформульовано визначення діяльності слідчого з розслідування злочинів та результатів впливу на неї слідчої ситуації; уточнено співвідношення понять процесуального й тактичного рішень слідчого як базових категоріальних визначень стадії досудового розслідування, розкрито сутність тактичних завдань розслідування, механізму та підстав прийняття процесуальних і тактичних рішень.

Розкрито причини порушень прав і свобод громадян, пов'язаних з необґрунтованими процесуальними рішеннями слідчого, та впливу на цей процес чинників суб'єктивного та об'єктивного характеру.

Запропоновано шляхи зменшення їх негативного впливу із застосуванням психологічних знань та вдосконалення норм чинного КПК та КПК 2012 року, які полягають у створенні єдиного слідчого апарату, забезпеченні повної процесуальної самостійності слідчого, відході від існуючої системи показників та здійсненні оцінки ефективності діяльності слідчого на основі вжитих ним превентивних заходів та громадської думки.

Ключові слова: процесуальне рішення, тактичне рішення, досудове розслідування, слідчий, початкові рішення, кінцеві рішення, психологічні знання, діяльність слідчого з прийняття рішень, взаємодія, діяльність слідчого з виконання рішень.

АННОТАЦІЯ

Басистая И.В. Правовые основы принятия и исполнения решений следователя на стадии досудебного расследования. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Классический приватный университет. – Запорожье, 2012.

В диссертации исследованы концептуальные основы принятия и исполнения решений следователя на стадии досудебного расследования. Выявлены особенности, освещены проблемные вопросы и высказаны предложения по решению теоретических и практических проблем, связанных с принятием и исполнением решений следователя на стадии досудебного расследования.

Освещены исторические аспекты развития законодательного урегулирования процессуальных решений следователя на стадии досудебного расследования. Сформулировано авторское определение процессуального

решения следователя и предложены соответствующие дополнения к действующему УПК и УПК 2012 г.

Представлена собственная классификация процессуальных решений следователя, которые принимаются им на стадии предварительного расследования. По юридической процедуре оформления они могут быть разделены на те, которые принимает следователь самостоятельно (о проведении допроса, очной ставки, воспроизведения обстановки и обстоятельств события, назначении экспертизы и т.д.); санкционируются прокурором (об обыске на общих основаниях и т.д.); согласовываются с прокурором (об обыске в жилище); утверждаются прокурором (о направлении уголовного дела в суд в порядке статьи 225 УПК). По процессуальной форме выделены процессуальные решения следователя, которые отображаются в постановлении, повестке, протоколе, ходатайстве, поручении, отдельном поручении, международном поручении, указании. По источникам возникновения заданий – на процессуальные решения, которые следуют из распоряжений органов, которые осуществляют надзор (прокурора, начальника следственного отдела или управления) и процессуально-инициативные, то есть такие, которые принимаются по собственной инициативе следователя. По методам переработки информации выделены процессуально-аналоговые и процессуально-эвристические решения следователя. Предложено классифицировать процессуальные решения следователя при выдаче лица (экстрадиции). Их разделено на решения следователя о международном розыске обвиняемого и решения следователя о подготовке документов и направлении запросов.

Охарактеризован процесс принятия процессуальных решений в соответствии с УПК ряда зарубежных стран и предложены пути внедрения отдельных положений, направленных на совершенствование механизма соблюдения прав человека в действующем уголовно-процессуальном законодательстве Украины.

Сформулировано собственное определение деятельности следователя по принятию решений и признаков такой деятельности. Уточнено соотношение понятий процессуального и тактического решения следователя как базовых категориальных определений стадии досудебного расследования, раскрыта сущность тактических задач расследования, механизма и оснований принятия процессуальных и тактических решений.

Определены принадлежность решений следователя к первоначальным в современных условиях уголовно-процессуального производства, их содержание, форма и значение. Выявлено разновидности процессуальных решений следователя, принятых в ходе дальнейшего расследования, рассмотрены их отдельные проблемы и предложено их решение в действующем УПК и УПК 2012 г. Высказано авторскую точку зрения относительно сущности, содержания и формы конечных процессуальных решений следователя на стадии досудебного расследования.

Раскрыты причины нарушений прав и свобод граждан, связанных с необоснованными процессуальными решениями следователя. Приведен перечень факторов субъективного характера, влияющих на принятие следователем процессуальных решений, и предложены пути уменьшения их негативного воздействия с применением психологических знаний.

Определены объективные факторы, негативно влияющие на принятие следователем процессуальных решений в уголовном судопроизводстве и предусмотрено внедрение новых форм и методов для противодействия им. Предложены пути использования следователем психологических знаний, необходимость в применении которых возникает в сложных следственных ситуациях. Освещены пути использования специальных психологических знаний и применение следователем тактических приемов при проблемах с реализацией принятых им процессуальных решений в условиях противодействия расследованию.

Сформулировано авторское определение уголовно-процессуальной деятельности следователя по выполнению процессуальных решений на стадии досудебного расследования, определены неурегулированные вопросы, требующие нормирования.

Освещено состояние нормативно-правовой регламентации взаимодействия следователя с органами дознания по выполнению его процессуальных решений, ее содержание и формы, конкретизированы проблемы, возникающие при выполнении процессуальных решений следователя отдельными гражданами, а также должностными лицами других органов, и предложены пути их решения. Раскрыта острая необходимость приведения действующего УПК и УПК 2012 года в соответствие с европейскими стандартами и обоснованы предложения относительно существенных изменений, необходимых для принятия своевременных, обоснованных и законных процессуальных решений следователя с целью минимизации проблем по их реализации.

Ключевые слова: процессуальное решение, тактическое решение, досудебное расследование, следователь, начальные решения, конечные решения, психологические знания, деятельность следователя по принятию решений, взаимодействие, деятельность следователя по выполнению решений.

SUMMARY

Basysta I. V. Law Principles of Making and Enforcement of Investigator's Decisions on a Pre-Trial Investigation Stage. – Manuscript.

Dissertation for the Postdoctoral Degree in Law, specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criministics, Forensic Enquiry, Operative-Investigative Activity. – Classic Private University. – Zaporizhzhya, 2012.

Dissertation deals with conceptual principles of making and enforcement of investigator's decisions on a pre-trial investigation stage. The peculiarities of making

and enforcement of investigator's decisions on a pre-trial investigation stage are discovered, problem aspects are explained and the proposals to the solving of theoretical and practical problems are given. Historical aspects of legislative regulation of investigator's procedural decision are lighted up. Author's definition of investigators' procedural decision is given. The classification of investigator's decisions made on a pre-trial investigation stage is proposed. The process of making procedural decisions according to Criminal Procedural Code of several foreign countries is characterized. The ways of some principles implementation are proposed. The individual determination of investigator's activity concerning decision making is formulated and features of such activity is given. Correlation of notions of procedural and tactical investigator's decisions are defined more accurately. The reasons of citizens' rights and freedoms violations, connected with unsecured procedural investigator's decisions are discovered. The influence of these subjective and objective factors on this process is analyzed. The ways of lessening of their negative influence by means of psychological knowledge and improvement of current Criminal Procedural Code and Criminal Procedural Code-2012 norms are proposed.

Key words: procedural decision, tactical decision, pre-trial investigation, investigator, initial decisions, final decisions, psychological knowledge, investigator's activity concerning decision making, interaction, investigator's activity concerning decision enforcement.

БАСИСТА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИЙНЯТТЯ І ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук

Підписано до друку 27.09.2012 р.

Друк офсетний. Друк ризографний. Гарнітура Times.

арк. 1,8. Тираж 100 пр. Зам. № 150-11А.

Головлювач

Університет

ного, 70-6

22449 А